

اینترنـت و

هویت ملی - دینی

ایرانیان

دکتر کامیار صداقت ثمرحسینی

توجه :

نقل نظرات برخی صاحب نظران اعم از ایرانی و غیر ایرانی در این کتاب به معنی تایید آنها نیست.

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۵	۱. تجربیات و مشاهدات
۲۰	۲. بایدها و نبایدها
۲۳	۳. مسایل حقیقی و مسایل کاذب
۲۴	۴. منابع پژوهش
۲۵	۵. کنش و ساخت

فصل اول

هویت ملی - دینی ایرانیان

۳۲	تعریف هویت و هویت ملی
۳۸	مفهوم هویت ملی
۴۰	مسئله کنش / ساخت - رویکرد نظری
۴۸	اهمیت طرح مسئله هویت
۴۸	۱. بحران هویت
۵۴	۲. طرح مسئله هویت در مقایسه خود با دیگران
۶۱	مسایل هویت ملی - اسلامی ایرانیان

- الف - تعریف هویت ملی - دینی ایرانیان بر پایه منابع هویت‌ساز ----- ۶۱
- ب- تعریف هویت بر اساس فرایندهای شکل‌گیری ----- ۸۲
- عوامل شکل‌گیری هویت اجتماعی ----- ۸۷
۱. خانواده ----- ۸۸
۲. مدرسه و دانشگاه ----- ۸۸
۳. همسالان ----- ۹۰
۴. رسانه‌های همگانی ----- ۹۱
۵. رویدادها ----- ۹۲
۶. محیط طبیعی ----- ۹۲
- هویت و جامعه‌پذیری انسان ----- ۹۳
- ج- تعریف هویت بر پایه ویژگی‌ها - وجوه اشتراک و افتراق ما با دیگران ----- ۹۹
- د- تعریف هویت بر پایه الگوها (قانونی، دینی و یا ایدئولوژیک) ----- ۱۰۱
- مسائل مهم در تاریخ هویت ایرانی - اسلامی ----- ۱۱۳

فصل دوم

اینترنت و فضای مجازی - مفاهیم و بنیان‌ها

- اینترنت چیست؟ تعریف و پیشینه آن ----- ۱۲۷
- مروری کوتاه بر تاریخچه اینترنت ----- ۱۳۳
- اینترنت در ایران ----- ۱۴۱
- علل موفقیت قدرت‌های جهانی در استفاده از اینترنت ----- ۱۵۲
۱. اینترنت اتفاق نیست، یک نظام و سازمان است. ----- ۱۵۳
۲. توسعه اینترنت در فضایی مملو از رقابت اندیشه‌ها و حمایت از آن میسر شد. ----- ۱۵۴
۳. غربی‌ها اینترنت را برای کاری خواسته‌اند که اموراتشان بی آن نمی‌گذرد. ----- ۱۵۷

۴. اقتصاد، موتور پیش‌برنده اینترنت است. ۱۵۹
- زندگی در فضای مجازی - مفاهیم و بنیان‌های نظری ۱۶۰
- ارتباطات در فضای مجازی ۱۶۸
۱. نظریه توسعه و تضاد ۱۷۷
۲. جدال تصویر و واقعیت ۱۸۱
۳. تحول در کودکی انسان‌ها ۱۸۵

فصل سوم

مسائل اینترنت ایران

- مسائل مطرح درباره اینترنت ایران ۱۹۵
- مدیریت محتوای اینترنت ۱۹۵
- بانکداری الکترونیک: ۲۰۷
- شهروند الکترونیک: ۲۰۹
- آموزش الکترونیک: ۲۱۰
- امنیت و مبارزه با جرایم رایانه‌ای ۲۱۱
- توسعه خدمات الکترونیکی در کشور: ۲۱۳
- وضعیت عمومی اینترنت در کشور ۲۲۷
- آمار کاربران ایرانی ۲۲۷
- مروری بر آمار مطرح در زمینه اینترنت کشور ۲۲۷
- آمار کاربران اینترنت ۲۲۷
- دامنه‌های اینترنتی کشور: ۲۳۲
- پایگاه‌های مورد توجه کاربران ایرانی ۲۳۳
- خلاصه ۲۴۶

- ۲۴۷----- اینترنت کشور - بایدها و نبایدها
- ۲۴۸----- اصلاح تلقی دولت مردان از مفهوم توسعه
- ۲۵۲----- داشتن تصویری صحیح از مفهوم شبکه و فعالیت فرهنگی در آن
- ۲۵۷----- استقلال در برنامه ریزی ها
- ۲۶۳----- تاسیس مراکز مطالعات راهبردی
- ۲۶۶----- توسعه زیر ساخت فناوری ارتباطات
- ۲۷۰----- نیاز جامعه به اطلاع رسانی دقیق و مستمر (به صورت تخصصی و عمومی)
- ۲۸۱----- توجه به ابعاد مختلف فناوری در واردات آن
- ۲۸۴----- تعریف حقوق افراد پیش از ورود محصولات
- ۲۸۸----- قاعده مند شدن بازار سخت افزار کشور
- ۲۹۲----- قاعده مند شدن بازار نرم افزار کشور
- ۲۹۷----- اصلاح ساختار محتوا در اینترنت.
- ۳۰۲----- ضرورت توجه به اولویت ها: تقویت شبکه دانشگاه های کشور
- ۳۰۹----- ضرورت توجه به اولویت ها: توسعه کتابخانه های دیجیتال در کشور
- ۳۱۱----- ضرورت توجه به اولویت ها: کاهش بار اداری کشور.
- ضرورت توجه به اولویت ها: توجه به ویژه به وب نوشت ها و شبکه های
- ۳۱۸----- اجتماعی کشور
- ضرورت توجه به اولویت ها: ضرورت کاهش میزان بازی های رایانه ای در
- ۳۲۱----- کشور
- ۳۲۶----- نمونه هایی از کارکردهای سیاسی - اقتصادی و فرهنگی اینترنت در کشور
- ۳۳۵----- شناخت اینترنت به منظور نیل به منافع
- ۳۳۸----- الف - جمع آوری داده ها و بایگانی محتوای اینترنت ایران

- ب- تهیه و عرضه مواد آموزشی به مخالفان نظام ----- ۳۳۸
- ج- ترسیم نقشه‌های راهبردی از فعالیت اینترنت کشور ----- ۳۴۱
- شبکه‌های اجتماعی ----- ۳۴۵
- اینترنت و پدیده جهانی شدن ----- ۳۵۱
- تضاد اجتماعی - نمونه آشوب‌های شهری ----- ۳۵۴
- جرایم رایانه ای ----- ۳۶۵
- الف- حذف پنهان والدین در میان عوامل جامعه‌پذیری کودکان و نوجوانان. ----- ۳۸۸
- ب- کاهش تعامل کاربران اینترنت در فضای واقعی. ----- ۳۸۹
- ج- اعتیاد به اینترنت. ----- ۳۹۱
- فیلترینگ در کشور ----- ۳۹۹

پیشنهادها

- اصلاح پیش فرض‌های توسعه ----- ۴۱۵
- حوزه تولید و توزیع ----- ۴۱۷
- اصلاح نظام آموزش و پرورش ----- ۴۱۸
- فرصت‌ها ----- ۴۲۴

کتابنامه

فهرست قاب‌ها

- قاب ۱: سیگار کشیدن ایرانیان و هویت ایرانی ----- ۵۱
- قاب ۲: نمایش خارجی بودن در تولیدات داخلی ----- ۵۷
- قاب ۳: نیازهای احساس شده افراد: معیاری اساسی در شناخت هویت بالفعل‌شان ----- ۷۴
- قاب ۴: وقایع تاریخی هویت‌سازند ----- ۸۰

- قالب ۵: شناخت به منظور ایجاد انگیزه در دیگران ----- ۹۴
- قالب ۶: تلفن همراه در ایران ----- ۱۳۰
- قالب ۷: پرسش‌هایی برای اندیشیدن و بحث - شما چگونه فکر می‌کنید؟ ----- ۱۴۶
- قالب ۸: دغدغه دینداران: اینترنت در استفتانات مراجع تقلید ----- ۲۰۶
- قالب ۹: اهمیت تعادل میان امکانات و نیازهای احساس‌شده ----- ۲۳۰
- قالب ۱۰: فرهنگ حاکم بر وب‌نوشت‌های ایرانی ----- ۲۳۸
- قالب ۱۱: سلطه معرف‌های نادرست بر برنامه‌ریزی‌های کشور ----- ۲۵۰
- قالب ۱۲: مثالی از یک معضل مهم در خدمات اینترنتی - عدم پاسخگویی ----- ۲۵۶
- قالب ۱۳: خطر فاصله گرفتن از جامعه ----- ۲۶۱
- قالب ۱۴: نبود قاعده: درسی از معضل چک در ایران ----- ۲۸۷
- قالب ۱۵: اهمیت شیوه رایج مطالب در پایگاه‌های اینترنتی ----- ۲۹۸
- قالب ۱۶: تبلیغات آزادانه محصولات غیرقانونی در اینترنت ----- ۳۱۷
- قالب ۱۷: تراوین در ایران ----- ۳۲۲
- قالب ۱۸: نفوذ فرهنگی بی‌سر و صدا و پیچیده ----- ۳۳۱
- قالب ۱۹: تصاحب بازار فناوری کشور با محصولات فرهنگی ----- ۳۷۹
- قالب ۲۰: ویدیو کلیپ‌ها - دیدگاه دکتر عبدالوهاب المسیری ----- ۳۸۲
- قالب ۲۱: معضل بلوتوث در ایران ----- ۳۸۶
- قالب ۲۲: گسترش وسیع تماشای محصولات غیر مجاز در کشور ----- ۳۹۵
- قالب ۲۳: اینترنت در مسیر توسعه تضاد در جوامع اسلامی ----- ۴۱۰

اینترنت را نباید در وب‌گاه و وب‌نوشت یا نرم‌افزار و سخت‌افزار خلاصه کرد. درک مسایل فرهنگی اینترنت در گرو شناخت مردمانی است که از آن استفاده می‌کنند. اگر بهترین ابزار فناوری دنیا در اختیار افرادی تنبل و بی‌کاره، بی‌برنامه در زندگی و فاقد احساس مسئولیت در کار و معاش قرار گیرد، جز ضعف و عقب‌ماندگی مضاعف، ثمری نخواهند داشت. انسان‌ها توانسته‌اند طبیعت را تسخیر کنند و روابط جدیدی با آن برقرار سازند. اما با حال، آنان باز هم بندگان خدایند و دگرگونی طبیعت بر پایه فناوری‌های روز دنیا، تغییری در اصل رابطه عبد با معبود ایجاد نمی‌کند، هر چند ممکن است که انسان‌ها چنان اسیر ساخته‌های ذهن خود و اسیر ابزار دست‌سازشان شوند که از حقایق و معارف الهی غافل شوند. اگر به دنبال استفاده درست از اینترنت هستیم ابتدا باید فرهنگ کار و تلاش، احساس مسئولیت، تعاون و همکاری برای رشد یکدیگر و برنامه‌ریزی برای رفع نیازمندی‌های واقعی را ایجاد کنیم و گسترش دهیم.

وقتی بنیان تعاون و همکاری بر مبنای نیازهای واقعی مادی و معنوی خویش باشد، وضعیتی پیش می‌آید که به بیان شه‌ریار در وصف انقلاب اسلامی ایران:

شکر نعمت کن که مردم شکر نعمت می‌کنند
اکثریت در امور خیر همت می‌کنند
عالمی صالح درآمد عالمی اصلاح کرد
فاسدان دارند کم‌کم رفع زحمت می‌کنند.
نوجوانانی که بودند از ره دین منحرف
با حریم دین خود احساس حرمت می‌کنند.

و در این شرایط به دور از مصرف‌گرایی دغدغه‌شان ساختن و سازندگی می‌شود:

خرابی آرد ترا به یاد سازندگی
تا بدهی خرمن‌اش به باد سازندگی
یاد جوانان بده ساختن و کشت و کار
به روستاها بپر سواد سازندگی
لشگر اسلام اگر پیرو خط امام
مملکتی می‌شود سناد سازندگی

چنین انسان‌هایی همه‌گونه سختی را به جان می‌خرند تا خود باشند:

خبر از قرن دوم داده اسلام
مترسان با سلاح و اقتصادم
که با کمبود رزق الفقر فخری
و اما جنگ ما اهل جهادیم

جهاد ما اساساً شرط ایمان
شهادت نزد ما اوج سعادت
بیا سوت‌ه‌دلان گرد هم آییم

(شهریار تبریزی)

کتاب حاضر در سه فصل به بررسی موضوع هویت دینی و ملی ایرانیان و ایترنت می‌پردازد. فصل‌های مذکور را می‌توان هم به طور مستقل و هم در پیوند با یکدیگر مطالعه کرد. فصل اول با عنوان هویت ملی - دینی ایرانیان به تشریح مفهوم هویت ایرانیان و مسایل آن در دوران کنونی اختصاص دارد. فصل دوم با عنوان (ایترنت و فضای مجازی - مفاهیم و بنیان‌ها) به پیشینه ایترنت و تشریح مسایل جدید آن می‌پردازد و علل موفقیت قدرت‌های جهانی در استفاده از ایترنت را به همراه مفاهیم و بنیان‌های نظری زندگی در فضای مجازی تشریح می‌کند. فصل سوم نیز به مجموعه مسایل ایترنت کشور، بایدها و نبایدهای حاکم بر آن می‌پردازد. در پایان نیز مجموعه پیشنهادهایی برگرفته از فصل‌های قبلی ارائه می‌شوند.

پیش از ورود به بحث اصلی مناسب است تا به اختصار به چند نکته کوتاه در باب روش و شیوه ورود به مسأله پژوهش اشاره شود که در این گونه از مطالعات جالب توجه‌اند.

۱. تجربیات و مشاهدات

هویت ایرانیان به شیوه‌های مختلفی مورد توجه محققان واقع می‌شود که معمولاً در شاخه‌های به هم پیوسته‌ای از مطالعات فلسفی، تاریخی و اجتماعی

انجام می‌شود. برخی می‌کوشند تا نحوه شکل‌گیری، تحول و استمرار هویت ایرانی - اسلامی را در طول تاریخ نشان دهند و از این طریق به قواعدی کلی دست یابند. برخی دیگر نیز با طرح پرسش‌هایی در باب ماهیت ایرانی بودن، وارد مقولات فلسفی می‌شوند. ضمن آن که تا این گونه از پژوهش‌ها انجام نشود، مجال برای انجام بسیاری از پژوهش‌ها در حوزه علوم اجتماعی فراهم نمی‌شود.

برای بیان کاربردی مطالب باید از مثال‌ها و شواهدی زنده از تجربیات عمومی زندگی استفاده شود. در این راستا هر نویسنده‌ای نیازمند تفکیک «تجربیات شخصی» از تجربیاتی است که به گونه‌ای «عمومی» و «فراگیر» روی می‌دهند. استفاده از تجربیات عمومی در تشریح مسایل جامعه کاربرد دارد. برای مثال بخشی از مطالب یک کتاب خاطرات، شخصی و خاص نویسنده است. یعنی تنها در ارتباط با نویسنده آن معنا دارد. مانند آن که «آن‌ها در فلان روز به مسافرت رفتند و به آن‌ها خیلی خوش گذشت.» نویسنده ممکن است با یادآوری این واقعه و رفتارهای اعضای خانواده‌اش مسرور شود و نسبت به آن احساسی عاطفی داشته باشد، اما خوانندگان اثر او تنها خبری را از زندگی‌اش می‌خوانند که چه بسا ارزش آن فراتر از لحظه‌ای سرگرم‌شدن نباشد. اما بخش دیگری از تجربیات و مشاهدات یک نویسنده، تجربیات و مشاهداتی عمومی‌اند. یعنی این تنها نویسنده نیست که درگیر با آن است. در کنار او هزاران و بلکه میلیون‌ها نفر دیگر نیز در این خاطرات سهیم‌اند، هر چند ممکن است که نویسنده در تحلیل‌های ثانویه خود از آن تجربیات به گونه‌ای شخصی عمل کند. برای مثال مردم کشورمان در نیمه اول دهه ۱۳۷۰ ه.ش با این واقعیت مواجه بودند که روزنامه‌های پرتیراژ کشور با تاخیری یک یا دو روزه به

شهرهای دور از مرکز می‌رسیدند. این واقعیت شامل حال همه مردمانی می‌شود که در آن دوره زندگی می‌کردند و اختصاصی به برخی از آنان ندارد. هر چند ممکن است برخی به دلایلی مانند بی‌سوادی، اصلاً تاخیر در اطلاع‌رسانی را درک نکرده باشند. امروزه توسعه فناوری و گسترش مفهوم شبکه موجب شکل‌گیری تجربیاتی جدید در زندگی مردم شده است که اینترنت نمونه‌ای از آن‌هاست. این تجربیات شخصی نیستند، چرا که برای دیگران نیز ملموس و زنده‌اند. بیان مسایل «هویت ملی و اسلامی ایرانیان و اینترنت» باید بر پایه این تجربیات زنده و عمومی استوار شود که البته در موارد بسیاری اختصاص به پدیده اینترنت ندارند. برای مثال مصرف‌گرایی ایرانیان و اسراف آنان در زمینه‌هایی چون نان، آب و انرژی به اشکال گوناگون قابل شناخت در تجربیات عمومی‌اند. گسترش چنین پدیده‌هایی در جامعه تاثیرات خود را بر رفتارها، اخلاقیات و فرهنگ جامعه دارد و به دنبال خود ارتباطات نوین ایرانیان را متحول می‌کند. فرامرز رفیع‌پور در یکی از آثار خود در تشریح این موضوع که هنر بنجل و افسار گسیخته در جامعه در حد پرستش در حال گسترش است و می‌رود که مذهب جدید جوانان شود، می‌نویسد:

... نمونه دیگری از مشاهدات نویسنده عمق این مسئله را تا حدودی بهتر روشن می‌کند: در یکی از روستاهای بزرگ در دره شمال غربی قله توچال که مشهور به محیطی اسلامی است در تاریخ ۱۲/۶/۷۲ جشن عروسی در دبیرستان روستا برقرار بود که جمعیت کثیری از اهالی روستا در آنجا جمع شده بودند. خواننده در پشت میکروفنی که بلندگوها آواز او را با صدای بلند در تمام روستا پخش می‌کردند، مشغول خواندن موسیقی روح‌حوی و هجو بود که در اینجا یکی از

نمونه‌های این موسیقی هجو که برای جامعه ما زنده و ننگین است، آگاهانه آورده می‌شود تا دلسوزان این جامعه عمق این فاجعه را در روستایی که مشهور به اسلامی بودن است درک نمایند: کچل کچل کلاچه، روغن کله‌پاچه کچل میره به خونه، زن می‌گیره بهونه

بعد از این هجو، خواننده گفت آقایانی که می‌خواهند برقصند بفرمایند سپس آهنگ هجو باباکرم را نواختند. نکته بسیار تاسف‌بار آن بود که شب بعد که شب تولد حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم بود، در مسجد بزرگ این روستا، فقط در حدود ۲۵ نفر برای نماز مغرب و عشا جمع آمده بودند که تقریباً ۸ نفر از آن‌ها مسافرین تهرانی بودند و امام جماعت و مداح هر دو از این مسئله سخت ناراحت بودند. (رفیع‌پور، ۱۳۷۵: ۵۵-۵۶)

خوانندگانی که آشنا با شرایط زمانی و مکانی مشاهدات رفیع‌پور هستند، با مطالعه آن، احساس شخصی بودن نمی‌کنند و به یاد نمونه‌های مشابهی که در زندگی‌شان تجربه کرده‌اند، می‌افتند. برای مثال ممکن است بسیاری را به یاد مراسم رایج جشن و شادی شهرداری تهران در بوستان‌ها (در طول دهه ۱۳۸۰ه.ش) ببیند که در آن ساعت‌ها آهنگ‌های هجو و سخنان لغو و بیهوده در ایام متبرک به اسامی اهل بیت علیهم‌السلام برای اهالی محله پخش می‌شد.

خاطراتی که گزارش رویدادها و یا سرگذشت‌هایی با بُرد تحلیلی عمومی‌اند، از ارزش پژوهشی بالایی برخوردارند و گاه شامل حال صدها هزار تن می‌شوند. برای مثال (در سال ۱۳۸۹ه.ش) فرد با گشت‌وگذار روزانه در خیابان‌های شهر تهران می‌دید که مغازه‌های خواربارفروشی مبدل به یکی از

عرضه کنندگان مهم سی دی های صوتی و تصویری شده اند و در واقع (سی دی) در سبد خرید روزانه خانواده ها تعریف شده است. همان گونه که نباید این مشاهده را بدون بررسی های دقیق، به شهرهای دیگر تعمیم داد و یا تحلیل هایی از قبیل چیستی و چرایی آن را با خود مشاهده آییخت. نباید آن را یک مشاهده شخصی تلقی کرد. چه آن که در مثال مذکور ده ها هزار خانواده تهرانی درگیر تعامل با آن شده اند. باید به جنبه عمومی بودن آن رویدادها در زمان وقوع شان توجه کرد و آن را روایتی از تجربیات عمومی محسوب کرد. هر چند دشواری این کار تمییز ادعاها از واقعیت هاست. ادعاهایی که مدعی قرار گرفتن در دایره ای وسیع تر از شأن خود هستند.

مفهوم «قانون علمی» کمک بسیاری در فهم این موضوع می کند. قانون علمی جمله ای است که به لحاظ موضوع، زمان و مکان نامحدود است و معمولاً در قالب بیانی شرطی (علت - معلولی) ارائه می شود. یکی از معیارهای اساسی در اعتبار مشاهدات اجتماعی گستره کاربرد قانونی است که مشاهده مبتنی بر آن است و یا خود برآمده از مشاهده است. این قانون که هر چه تعهد و تخصص اطرافیان یک مدیر کمتر باشد، به همان میزان احتمال فساد در مدیریت او بیشتر می شود قاعده ای نیست که قابل مشاهده توسط مردم عادی نباشد. البته احتمالاً آنان قادر به بیان علمی مشاهدات خود نباشند، اما در نقل تجربیات خود به صورتی بین الاذهانی مطالب خود را بیان می کنند. مسایل و مشکلات کشورمان نیازمند توجه جدی تر به همین حوزه های به ظاهر پیش و پا افتاده، با لحاظ ضوابط صحت و اعتبار گزاره های قوانین علمی است. برای مثال قانون زیر را در نظر بگیریم: